ZAMANIN TARTIMLARI

Dünyanın her tarafındaki eski insanlar için insanın yeryüzünde birdenbire ve mükemmel bir yaradılışta (artık daha fazla gelişmesi imkânsız bir surette) görünüverdiğine inanmak kolaydı; çünkü onlar bu ilk İlâhî «müdahale»nin daha küçük çapta müdahalelerle sürekli tekrarlandığını görüyorlardı. Atalarımızın gözünde Tevrat, bir düşüşün hikâyesidir. Cennetten kovulmadan Tufan'a. [1] Tufan'dan Babil Kulesi'ne uzanan, zaman zaman kısa süren, zaman zaman da göreli bir mükemmelliğin yeniden kurulduğu, yokuş aşağı giden bir eğimdir bu... **İlâhî müdahalenin pençesi gevşer gevşemez bu kaçınılmaz eğim bir yerçekimi yasası tarafından zorlanmışçasına yeniden harekete geçmektedir.** Bizler, dünyanın izlediği yolu atalarımızdan daha kolay görebiliriz, çünkü bizim daha geniş bir tarih açımız var ve tarih, temel olarak Tevrat'ın anlattığı hikâyeyi tekrarlayıp, onun tartımım (ritmini) doğrulamaktadır. **Son üç bin yılın belirleyici olayları, Buddha'nın, Hz. İsa'nın, Hz. Muhammed sallallâhü aleyhi ve sellemin misyonları ani müdahalelerdi:** Kendilerini önceleyen olayların ardından çalkantısız bir biçimde ortaya çıkmadılar; olayların genel eğilimine ters düşüyorlardı. Hepsinde, küçük bir insan topluluğu bir araya gelmekte, gelecek kuşaklara yol gösterici bir ışık, bir ideal olacak manevî bir doruk oluşturmaktadır. Bu tür, bilinen tarihî olayların ışığında ilk maneviyatın (ve bu durumda ilk insanlığın) dünyaya berrak bir yıldırım gibi düştüğünü kabul etmek hiç de zor değildir.

Ani bir yükselişi ağır bir düşüşün izlediği [zamanı aşanla zamana uyanın birleşmesinden doğan] bu «Tanrı/İnsan» tartımı, mevsimlerin diliyle, hızla yaza dönüşen ani bir bahardan sonra adım adım gelen güze benzetilebilir. Güzün ne kadar erken geleceği çeşitli etkenlere bağlıdır. Beşeriyetin muhteşem bahar-yaz dönemi, Altın Çağ, bir bütün olarak, Hint Puranalarının bazı yorumlarına göre yirmi beş bin, bazı yorumlama göre de bir buçuk milyondan daha fazla insan yılı sürmüştür. Değişik dinlerin daha kısa süren çevrimleri ise, kaçınılmaz olarak büyük çevrim içindeki yerleri oranında etkilenmişlerdir. Büyük çevrimin güz döneminde ortaya çıkan yeni bir dinin baharı da, göreli olarak daha kısa bir sürede kendi güzüne (baharına) geçmek zorunda kalmaktadır. Ne var ki, bu güzün içinde de daha küçük çevrimlerin baharları yaşanabilmektedir, zira bazan büyük bir Ermiş, kendisini (daha küçük çapta) bir din kurucusuna benzeten ani bir ***yenileme*** görevi üstlenebilmektedir. Bu tartımı görmek için tarihin dış yüzüne değil derinliklerine, belkemiğine bir göz atmak gerekir, çünkü maneviyat (tanım gereği) zamandan bağımsız olmakla birlikte, zaman içinde gelişen dolaylı etkileri doğal olarak adım adım ilerleyen, zamana bağlı bir kabarma-büzülme tartımı izlemek eğilimindedir. Budizmin, Hristiyanlığın ve İslâm'ın, İlâhî Takdir'in belirlediği düşünülebilecek, beşerî çevrelerde tam anlamıyla yayılabilmeleri epey zaman almıştır: **«Tanrı/İnsan»** tartımı bir anda su yüzüne çıkmaya hazır, pusuda beklediği halde, söz konusu teokratik uygarlıklar (bütün bilimleri, sanatları ve zenaatlarıyla) maneviyatın kendisinden daha ağır gelişmişlerdir. Çünkü insan, ne derece -kelimenin gerçek anlamında- vahiyle harekete geçirilmişse davranışları o oranda aşağı derece tartımdan sıyrılıp daha yüksek tartıma ayak uydurmaktadır.

Meselâ en soy nitelikleriyle sanat, maneviyata sımsıkı bağlıdır. Ama bir dinin başlangıcında sanatsal esinin de gelmesi mutlaka gerekli değildir, çünkü genel olarak manevî coşkunun doruğa tırmandığı anlarda, insanların sanata (başka zamanlara oranla) daha az ihtiyaçları olmaktadır. Hristiyan dünyasında yoz Greko-Romen üslup bazı alanlarda [gerçek Hristiyan üslubun doğuşuna kadar] üç-dört yüzyıl sürmüş; ama bu iki sanatın yer değiştirmesi genellikle daha hızlı olmuştur.

Sanattan daha yetkin bir örnek vermek gerekirse, Hz. Süleyman, Hz. Davut'a indirilen plana göre ***Tapınak'ı*** yaptırana kadar, Yahudilerin bir dinî mimarisi yoktur. Bu mimarî zirveye öylesine birdenbire ulaşılmıştı idi. Ustaların bile dışardan getirtilmesi gerekmişti. Bu esini de aşıp doğrudan doğruya vahye dayanan bir örnek olmakla birlikte esin de buna benzer bir biçimde işler. Bize kadar gelebilen en eski sanat, çarpıcı bir Örnektir, Öylesine çarpıcıdır ki, karşı düşüncede olanları bile etkilemektedir.

«Hiç şüphesiz, [bu] sanat olgusunun ilk bakışta gözümüze çarpan en şaşırtıcı rolü, ilk örneklerinde görülen büyük olgunluktur,. Üslup yönünden gelişmiş sanat eserlerinin estetik değerlerde olağanüstü

---

[1] «Yaratılışla Cennet'ten kovulma arasında» da diyebilirdik, çünkü bu bozulmanın ilk örneği Cennet'te görülmüştür: Havva'nın henüz Adem'den ayrılmadığı bir «zaman»; ayrı bir varlık olarak ortaya çıktığı hal de henüz yasak meyvayı yemediği bir «zaman»; ve onun meyvayı yediği ama Adem'in henüz yemediği bir «zaman» vardır.

bir patlamayla apansız ortaya çıkıverişi gerçekten insanı şaşırtmaktadır. Hiçbir kuşkuya yer bırakmayacak bir biçimde en eski dönemlere ait olduğu görülen örnekler bile büyüleyici bir sanatsal olgunluğu yansıtan yapıtlardır.»

Tarihte derinden derine işleyen bir değil iki «akım» veya «tartım» olduğunu görmediğimiz sürece birçok şeyi anlamamız mümkün değildir. Atalarımız hiç şüphesiz her ikisinin de farkındaydılar. Yüzeyde kalan, bir kabarıp; bir alçalan akımı herkes bilir, uygarlıkların bütün niteliksel unsurları açısından kaçınılmaz olan ani «çıkışlarla ağır ağır «düşüş»lerine gelince... Hristiyanlar ilk kilise babalarını ve hepsinden öte Havarilerin kendilerini özel bir saygıyla anmazlar mı? Aynı şekilde İslâm'da, daha sonraki kuşaklar başka alanlarda ne tür başarılar kazanmış olurlarsa olsunlar müslümanlar, Peygamber'in şu sözünü bütün kalpleriyle onaylamaktan bir an bile geri kalmamışlar-dır: .

«Ümmetimin en iyisi benim zamanımda yaşayanlar, sonra hemen onları izleyenler, sonra da bunları izleyenlerdir.»

Bir başka örnek: «Budistlere göre, Budizmi kavrama gücümüzün gittikçe azaldığı üç dönem vardır. Bunlar Buddha'nın ölümünden itibaren başlar: Birincisi bin yıl sürmüştür ve 'gerçek Budizm dönemi' olarak adlandırılır; yine bin yıl süren İkincisi 'taklidî Budizm dönemi' olarak adlandırılır; içinde yaşadığımız üçüncü dönem ise yozlaşma donemidir ve bizler de 'son günler'in insanlarıyız.»

Bu üç dinin mensupları, bu inançlarında yalnız değillerdir. Aslında, modern uygarlık dışında tarihin kaydettiği bütün uygarlıklarda yaygın ***'bir eksiklik, ideal bir ölçüye ulaşamamışlık*** bilinci vardır ve yüzyılları kapsayan bir ermişler zinciriyle insanların zihninde sürekli diri tutulan bu ideal, sözkonusu dinin ilk temsilcileri arasında en mükemmel şekilde yaşanmıştır. Bu zirvenin gerisinde, araya giren yozlaşma dönemlerinin ötesinde hayal-meyal (zira geçmiş uygarlıkların bildikleri genellikle yoz dönemlerin artıklarından başka birşey değildi) İlk İnsan'ın mükemmelliği görülüyordu.

Yahudi inancına göre, eğer Âdem en başta **«iyiyle kötünün bilgisi»** ne sahip olmasaydı, Tanrı'yı bilme bakımından melekleri bile geride bırakabilecekti; Uzakdoğu'ya doğru gittiğimizde, anlatım biçimi çok değiştiği halde anlatılan gerçek aynı kalmaktadır.

İki bin yıl önce/Çin'de **Taoist bilge Chuang Tzu** şöyle diyordu:

«Eskilerin bilgisi mükemmeldi.

Nasıl mükemmeldi?

Birincisi, (Ezelî ve Ebedî olanı simgeleyen Tao'dan, Yol'dan ayrı olarak), eşyanın varlığından henüz habersizdiler. Bu en mükemmel, tam bilgidir; hiçbir şey eklemek mümkün değildir. Sonra şeylerin varlığını öğrendiler; ama henüz, aralarında bir ayrım yapmıyorlardı. Sonra da aralarında bazı ayrımlar yaptılar ama onlar hakkında hüküm yürütmediler. Hüküm yürütüldüğü zaman Tao [bilgisi] ortadan kalkmış oldu.»

Tarihöncesinin alacakaranlığından bize kadar gelen eski bir Litvanya şarkısının bildirisi de dıştan çok değişik, ama öz olarak aynıdır. Bu şarkı, «Ay'ın Güneş'le ilkbaharda nasıl evlendiğini» ve sonra «yalnız başına gezen» **Ayın Sabah Yıldızı'nı görüp nasıl ona gönlünü kaptırdığım bunun üzerine Güneş'in babası olan Tanrı'nın Ay'ı nasıl ikiye böldüğünü anlatır.** [2]

Güneş, dünyanın her tarafında Ruh'un simgesidir. Gün ışığı da dolaysız ruh bilgisini simgeler. Ay ise beşerî olan ne varsa onun simgesidir; özellikle zihin ve zihnî bilgi, ay ışığı gibi dolaylıdır, yansımadır. **«Ayrımları yapan» da, «hüküm yürüten» de zihindir**.

«Güneşle evlenen Ay», beşerî ve İlâhî özellikleriyle İlk İnsan'dır ve tıpkı Ay'ın Güneş'i yansıtması gibi insan ruhu da bütün melekeleri ve erdemleriyle İlâhî Nitelikleri yansıtmaktadır. Böylece, insan tabiatının simgesi olarak Ay, **«insanın Tanrı suretinde yaratıldığı»** ve «Tanrı'nın yeryüzündeki vekili» olduğu yolundaki evrensel öğretiyi dile getirmektedir.

YARATILIŞ DEMEK, TANRI'DAN AYRILIŞ DEMEKTİR. Yaratmayla birlikte bütün yaratıkları kuşatan dışa doğru ayırıcı bir eğilim baş göstermiş olmaktadır. Ama gayri -beşerî yaratıklarda, özgürlüğün olmayışı nedeniyle bu eğilim etkisiz hale gelmektedir. Bu yaratıklar, Yaratıcı'nın uzak ve parça-bölük yansımalarından başka birşey olmadıkları için, Onun Özgür îradesi'ni ancak çok sınırlı bir anlamda

[2] Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellemin ayı yarma mucizesinide hatırlarsak bu sanki sürekli tekrarlanan bir şey mi acaba?

yansıtmaktadırlar. Eğer hayır konusunda insandan daha az özgür iseler, yozlaşma konusunda da daha az özgürdürler. İnsanda ise, yaratılıştan gelen dışa-eğilim, «ilkbaharda» yüksek tabiatının içe-çekici gücüyle mükemmel bir biçimde dengelenmişti.

Bu iki mizacın kesişme noktası olan, ruhun doruğu ve merkezi (zira Göklerin Melekûtu «üstte» olduğu kadar «içte»dir) pek çok dinin Kalb dediği şeydir. (Bedenin merkezi olan kalpten ayırmak için Kalb burada büyük harfle başlatılmıştır.) Kalb, Ortaçağ'da kullanılan ***Intellecius*** anlamında **"Anlık'in tahtı"** yani, akıl, bellek, ve imgelem gibi Aysı (Kamerî) yetilerden farklı olarak manevî hakikatleri doğrudan doğruya algılayan Güneşsi (Şemsî) bir yetidir .

«Ayla Güneş'in evlenmesi» yoluyla, ayıran, ayrı düşüren, uzaklaştıran «iyi -kötü bilgisi», tümüyle bir-leştiren, bütün yaratıkları tekrar Yaratıcı'nm çevresinde toplayan Kalb-bilgisine bağlanmış olmaktadır.

«AY'IN İKİYE AYRILMASI», Kalble zihnin birbirinden ayrılmasını ve bunun sonucu olarak da insanoğlunun aracısız bilgiyi, birleştirici bilgiyi yitirip dolaylı bilginin ikiliğine, iyi-kötü bilgisine köle olmasını göstermektedir.

Katıksız dindışı dürtü ve eylemler, «başını alıp giden Ay»la simgelenen zihnî bağımsızlıkla ortaya çıkmıştır. Ay'ı parıldayan ***ışığı*** solgun ışığa değişmeye iten dürtünün hiçbir manevî açıklaması yoktur; tıpkı Pandora'nın kutuyu açmasının, yasak meyvanın yenmesinin ardında yatan dürtünün hiçbir manevî açıklamasının olmaması gibi... Bu son davranışın anlamı, Zerdüşt dininin ışığında daha iyi anlaşılabilir. **Zerdüşt'e göre insanın yozlaşma çizgisindeki önemli noktalardan biri de yiyecekleri sadece yiyecek olarak sevmek ve onların güzelliğini Yaratıcı'dan bilmemektir.**

Cennet'teki hayat bir anlamda zamanın üstündeydi, çünkü ne mevsimler söz konusuydu ve de ölüm vardı. Tabiî, din de yoktu, çünkü dinin götüreceği hedef yitirilmiş değildi. Buna karşılık, hemen düşüşün ardından gelen (ve o dönemde bütün insanlar dinî görevlerini «mükemmel bir biçimde yerine getirdikleri» için Sanskritçe'de ***Krita-Yuga*** diye adlandırılan Altın Çağ, tanım gereği din çağı idi. Hinduizme göre o zamanlar ortalama dünya ömrü 'bin-yıl sürüyordu. Görünüşe göre bu, Yudaizm tarafından da doğrulanmaktadır. Ne var ki Yudaizmin ve daha sonra ortaya çıkan dinlerin, bu dönemin mükemmelliği konusunda fazla ısrar etmemeleri de boşuna değildir; zira bu dönem kendi içinde ne kadar iyi olursa olsun, felaket tohumlarını en azından içinde taşıyordu ve'sonunda da yerini bu tohumların nihaî meyvası olan Demir Çağı'na bırakmıştı. İlk dînler için Altın Çağ, Düşüş sonrası dünya şartlarında gerçekleşebilecek en üstün «ideal»i simgeliyordu. Ama Çevrim'in sonu yaklaştıkça bu «ideal» uzaklaşıyordu. Yine de, Yaratılış'ın (Tekvin) olağanüstü eliptik ilk bölümlerine baktığımızda, açıkça olmasa bile, görmezlikten gelinemeyecek bir simgesellikle Düşüş'ten sonraki Âdem'in kişiliğinde Altın Çağ'ın anlatıldığını görürüz, Yaratılış'la ilgili yorumlara ve Yahudilerin kaynağı pek açık olmayan kitaplarına baktığımızda da Adem'in yalnızca, insanlar arasında bir tek günah işlemiş biricik insan olarak değil, büyük bir şahit olarak da Övgüyle anıldığını ve öldüğü zaman onu gömmek için Gök'ten meleklerin indiğini ve hatta Adem'le Şit'in yaşadığı çağlarda ölülerin bedenlerinin çürümediğini, insanların hâlâ **«Tanrı'nın suretinde»** doğduğunu[3], Şit'in ölümünden sonra ise bu durumun değiştiğini, o güne kadar yemyeşil olan dağların çorak kayalıklara dönüştüğünü okuruz.

Hindulara göre dört dönemi kuşatan çevrim sırasında, aşağı doğru giden eğim, sekiz ani «toparlanma»yla kesintiye uğramıştır. Bu ani toparlanmaların her biri Ulûhiyetin bir yönünün yeryüzünde somutlaşmasının sonucudur. Çevrimin başlaması ve bitmesi de buna benzer somutlaşmalarla ya da **«İnig»lerle (Âvatara)** olduğu için bu kesintilerin sayısı on'a çıkmaktadır. Bunlardan dokuzuncusu -bir Hîndu olarak göründüğü halde üstlendiği işin mukadder çerçevesi Hinduizmin sınırlarım çok aştığı için- ***Mleccha Avatara*** (Yabancı İniş) adı verilen Buddha'dır.

---

[3] Yaratılış (IV/26)'la jlgiii olarak Midrash Rabbah'ın yorumuna bakınız (Soncino Press, Londön, 1939, c. I, s. 196). Bir kutsal metin, her zaman, değişik düzlemlere özgü değişik anlamların bir bileşimi olduğu için, Âdem'in ve Habil'le Kabil'in kıssaları da, bir anlamda, bütün insan soyunun tarihidir: Kabil'in baştan çıkması (kentlerde oturanlar neredeyse bütün göçebeleri ortadan kaldırdığı için) bugün artık hemen hemen son sınırına varmış gibidir. (Bakınız.- Rene Guânon, The Reign of Quantity and the Signs of the Times **[Niceliğin Egemenliği ve Zamanların İmleri]**, Luzac, London, 1953, 21. Bölüm.) Bu açıdan bakıldığında Âdem-Şit kıssasında yeni bir allegori ortaya çıkmaktadır. Ama başka bir açıdan, eğer Kabil, Cennet'in yitirilmesini, Âdem'in pişmanlığını, ödediği keffareti simgeliyorsa, **Şit de Tanrı'nın Adem'e acımasını ve Altın Çağ'ın başlamasını simgelemektedir.**

Brahmanlar açısından bu İlâhî müdahale az ya da çok Hindulara özgü olduğundan, Batı dinleriyle pek ilgilenmemektedir; ama henüz gerçekleşmemiş olan onuncu iniş, bütün dünya içindir.

Kalki adi verilen bu onuncu ve sonuncu Avatara, beyaz bir ata binmiş, elinde kılıç tutarken tasvir edilir. Kalki'nin bazı tanımları da Ahdi Cedid'in son kitabındaki (Apokalips) bazı ayetlere çok benzer. Kalki Avatara'nın Karanlık Çağ'a bir son verip, yeni bir Altın Çağ'la yeni bir çevrimi başlatması beklenir.

Kalki'ye ne ad vermiş olurlarsa olsunlar bütün dinlerin paylaştıkları bu beklentinin, çağdaş «ilerleme» inancıyla hiçbir ilgisi yoktur. Bazı çağdaşlarımızın, **Mesih'in ilk gelişini beşeriyetin ilerlemesine bağladıkları ve daha fazla ilerlemeyle dünyanın Mesih'in ikinci gelişine uygun bir hale geleceğine inandıkları bir gerçektir.** Ama bu tür düşünceler gerek Ortaçağ düşünüşüne, gerekse daha eski düşünüşlere tümüyle yabancıdır.
İnsanlığın Kurtuluş'u [ilerlemeyle] kazandığına inanmak şöyle dursun, atalarımız bunun katıksız bir Kayra (înayet) olduğuna inanıyorlardı. (Mesih'in ikinci gelişi konusunda da, onlar başka türlü düşünüyorlardı. **Onlara göre bunun yaklaştığını gösteren belirtiler «savaşlar», «savaş söylentileri», «zelzeleler», «kıtlıklar»; «kardeşip kardeşe», «babanın oğula», «oğulların ana babaya»** düşman olduğu iç savaşlar ve son olarak da «harap edici mekruh şey»dir; bazı çağdaşlarımızın inandığı gibi her şeyiyle mükemmel bir dünya değil... İsa'nın ve resullerin sözlerine göre -ki atalarımız, bu sözlerin, tarihin tartımıyla sonuna kadar doğrulandığına inanıyorlardı- «Bin Yıl»a yokuş yukarı değil yokuş aşağı giderek ulaşılacaktır. Bu, en azından ***bir bütün olarak beşeriyet*** için böyledir. înamşa göre, adım adım ilerleyen, belirli toparlanmalarla [4]kesintiye uğrayan ***«ÇÖKÜŞ»,*** «DÜNYANIN BAŞLANGICINDAN BERİ OLMAMIŞ VE HİÇ OLMAYACAK BÜYÜK SIKINTIYA» yol açacaktır. **İsa'nın, ikinci gelişinin yaklaştığını gösterecek belirtilerle ilgili olarak söyledikleri, aynı konuda diğer dinlerin söyledikleriyle karşılaştırılabilir.** Beşeriyetin içine yuvarlanacağı en aşağılık durum, Deccal'ın egemenliğiyle damgalanacaktır. Sonra, **«şimşeğin Doğudan çıkıp Batı'da dahi görülmesi gibi»** gerçek Mesih ortaya çıkacaktır.
«Modern buluşların sağladığı bilgiler, eskilerin ***atalarının mükemmelliği*** konusunda besledikleri inancı değiştirebilir miydi?» Bu soruyu sorduk ve kısmen de cevaplandırdık. Peki ama, onların ***gelecekten bekledikleri*** konusunda ne diyebiliriz? Çok önceleri ölmüş kuşaklar dünyaya dönebilselerdi, kendilerinin ve peygamberlerinin yanılmış olduğunu mu düşüneceklerdi? Yoksa bu dünyanın görünüşü, insanlığın geleceğiyle ilgili en kasvetli, en kötümser sezgilerini mi doğrulamış olacaktı? Bu soru da, yukarıda üstü örtülü bir biçimde cevaplandırıldı. Bundan sonraki bölümlerde ise daha açık olarak cevaplandırılacak.

Kaynakça
Martin Lings trc.Enes HARMAN Ufuk UYAN Antik İnançlar Modern Hurafeler [Kitap]. - Yeryüzü Yayınları, İstanbul., s.25-35

---

[4] Acaba eski inançta, yaşadığımız günlerle çevrimin sonu arasında geçici bir «toparlanma» ihtimalini ve hatta imkânını düşündürtecek herhangi bir ipucu var mı? İsa'nın, ikinci gelişinden hemen önceki belirtilerden söz ederken söyledikleri, bu soruyu kısmen cevaplandırabilir: «O günler kısaltılmamış olsaydı, hiçbir adam kurtulamazdı; fakat seçilmiş olanlar uğruna o günler kısaltılacaktır.» (Matta: XXIV, 22). Burada sözü edilenin «birinci göğün ve birinci yerin geçip, yerini yeni bir göğe ve yeni bir yere bırakması» değil de, onu önceleyen, kısmî bir yıkım olduğu açıktır. Sözkonusu «günler» de Kızılderililerin, (özellikle Hopi'lerin) **«Arınma Günü»** dedikleri çok yakın bir gelecekten başka birşey değil gibi görünüyor. «Arınma» kelimesinden de anlaşılacağı üzere, onlar yıkımın olumlu bir yönü de olduğuna inanmaktadırlar. Aynı şekilde İslâm'da da Deccâl'ın hemen ardından ortaya çıkması beklenen Mehdi'yle birlikte kısa, süren bir manevî yenilenme dönemi hep beklenmiştir. İsa'nın verdiği haberde yıkım günlerinin kısaltılması, bir tür manevî toparlanmanın geleceğini göstermektedir.